

SAHÂBE'NİN İSLÂM TEŞRİİNİN OLUŞMASI VE ANLAŞILMASINDAKİ KONUMU (SAFVÂN B. MUATTAL ÖRNEĞİ)*

Ali ÇOLAK**

Özet

Bu makalede öncelikle sahâbe kavramı ve sahâbenin dereceleri üzerinde kısaca durulduktan sonra, İslâm teşriinin teşekkül sürecinde Sahâbenin fonksiyonu genel olarak ele alınacaktır. Bu da, Kur'ân ve Hadisler açısından olmak üzere iki kısımda incelenecektir. Sahâbenin tamamı aynı derecede değildir. Bu sebeple Hz. Peygamber'i bir defa gören değil de onunla beraber yaşayıp ondan dinin bazı hükümlerini öğrenen bir sahâbe örnek olarak seçilmiştir. Safvân b. Muattal bu vasıflara sahip olduğundan dolayı konu onun örnekliliği üzerinden incelenecektir.

Anahtar Kelime: Sahâbe, Hadis, Safvân b. Muattal, İfk Hadisesi, Teşrî.

SAHÂBE'S POSITION IN UNDERSTANDING AND FORMING THE PRINCIPLES OF ISLAM (IN PARTICULAR SAFVÂN B. MUATTAL'S)

Abstract

In this article, upon standing briefly on the concept of Sahâbe and the degrees of Sahâbe, the function of Sahâbe during the formation of Islam will be mentioned. This will be examined in two parts which are in terms of Quran and Hadith. All the Sahâbes do not hold the same degrees. A Sahâbe who lived close to the Prophet (pbuh) and learned some of the principles of Islam directly from Him (pbuh) has been chosen as an example in this study, not a Sahâbe who saw the Prophet once in his lifetime. As Safvân b. Muattal has these qualifications, the subject will be studied through his example.

Key Words: Sahâbe, Hadith, Safvân b. Muattal, Ifk Incident, Legislation.

* Bu Makale Şubat 2013 Adıyaman Safvân b. Muattal Ahlak Sempozyumunda sunulan bildiriden geliştirilerek hazırlanmıştır.

** Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Hadis Anabilim Dalı öğretim üyesi. Mail: acolak9@hotmail.com; alicolak@gumushane.edu.tr.

Giriş

Sahâbe nesli, İslâm'ın anlaşılıp yaşanması ve özellikle İslâm teşriinin oluşup sonraki nesillere aktarılması açısından hayati öneme sahiptir. Çünkü onlar Hz. Peygamber ile birlikte yaşamış, zaman zaman âyetlerin nüzulüne ve hadislerin vürûduna hem sebep hem de şahit olmuşlar, böylece Hz. Peygamber'in eğitiminden geçmiş ve sonraki nesillere örnek olma vasfını kazanmışlardır.¹ Bu sebeple de Hz. Peygamber ile birlikte sahâbenin yaşadığı dönem, Müslümanlar arasında "Asr-ı Saadet" / mutluluk çağı olarak nitelendirilmiş ve ulaşılmış hedeflenen ideal bir model olarak kabul edilmiştir.

Yüce Allâh'ın (c.c.) övdüğü ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in en hayırlı nesil olarak vasıflandırdığı sahâbenin tanımı hakkında daha ilk dönemlerden itibaren farklı görüşler ortaya konulmuştur. Bu görüşlerin her birine temas etmek bu makalenin konusu olmadığı için öteden beri genel kabul görmüş sahâbe tanımına değinerek esas konuya geçmek istiyoruz.

A. SAHÂBE

1.Sahâbe Kavramının Tanımı

Sahâbe: "sahâbî" kelimesinin çoğulu olup, bir arada bulunarak, sohbet veya arkadaşlık eden anlamına gelmektedir. "Bir arada yaşayan dost", "arkadaş" anlamındaki "sâhib" kelimesinin çoğulu olan "ashâb" da aynı manada kullanılmaktadır.² "Ashâb" ve onun tekili olan "sâhib" kelimesi Kur'ân'da³ ve hadislerde⁴ açıkça yer almaktadır.

Sahâbenin tanımıyla ilgili iki temel anlayış vardır. Bunlardan birisi, Hadis ehlinin anlayışı; diğeri ise usûl âlimlerinin görüşüdür. Hadis ehli, sahâbe kelimesini tarif ederken kapsamını geniş tutmuş ve Müslümanlardan Hz. Peygamber ile birlikte bulunan veya onu gören kimseleri, onun ashâbı olarak kabul etmiştir. Buna göre a'mâ kimseler, görmeseler de onunla birlikte olduklarından sahâbî kapsamına dahil edilmiştir. İbn Ümmi Mektûm bunlardandır.⁵ Hz. Peygamber'i (s.a.s.) bir defa gören kişi dahi onun görüntüsüyle ilgili haber verebilir. Bundan dolayı Allâh Rasûlü'nü bir defa gören kimse, hadisçiler açısından sahâbî olarak kabul edilmiştir.⁶ el-Cürcânî (v.816/1412), Hz. Peygamber'den rivayet etmiş olmasa bile onunla uzun süre

¹ Coşkun, *Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber'in Kadınları Eğitim Siyaseti*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 26, sayfa: 82-93.

² Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s.334.

³ Tevbe: 9/40; Şuarâ: 26/61; Yâsin: 36/55; Bkz. Çapan, *Kur'ân-ı Kerim'de Sahâbe*, 1-2.

⁴ el-Buhârî, *Sahih*, Eshâbu'n-Nebî 5; Müslim, *Sahih*, Fedâilu's-Sahâbe 54; Ebû Dâvud, *Sünen*, Sünne 10; et-Tirmîzî, *Sünen*, Menâkıb 58.

⁵ el-Buhârî, *Sahih*, Fedâilu Ashâbî'n-Nebî 1; es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takribu'n-Nevevî*, s. 374; İbn Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, s. 293; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, VII/3; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, s. 294.

⁶ Ünal, *Hadisin Dağılım ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış*, s.183.

dostluğu veya sohbeti olanları, sahâbî olarak kabul etmiştir.⁷

Usûlcüler ise, sahâbe kavramının anlamını daraltmıştır. Onlara göre sahâbî olabilmek için hadisçilerin dediği gibi bir an Allâh Rasûlü'nü görmüş olmak yeterli değildir. Hz. Peygamber'e uymak ve sünnetini öğrenmek amacıyla, onunla altı ay, bir yıl veya iki yıl gibi bir süre arkadaşlık yapmış olma, dinin bazı hükümlerini alma, hadis rivayet etme, birlikte savaşa katılma gibi ondan etkilenebilecek şekilde birliktelikleri şart koşmuşlardır. Dolayısıyla dışarıdan gelip, kısa süre görüşüp giden heyetleri bu tarifin dışında tutmuşlardır⁸ İbn Hazm, Hz. Peygamber'i her görenin sahâbî sayılmayacağını savunmuş ve buna da Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde hadis uydurmayla ilgili rivayetleri delil göstermiştir. Asrı saadette Hz. Peygamber'e (s.a.s.) yalan isnat etmek gibi büyük bir günaha tevessül eden kişilerin bulunduğu ve bunların sahâbe kavramı dışında tutulması gerektiği iddia edilmiştir. Ancak, konuyla ilgili yapılan bir çalışmada, bu rivayetlerin itibar ve güvenilirlik açısından tartışmalı kaynaklarda yer aldığı, ayrıca isnad ve metin açısından Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında hadis uydurmacılığına delil sayılabilecek sağlamlıkta olmadığı tespit edilmiştir.⁹

Hadis ehli ve usûlcülerin tariflerindeki ortak husus, sahâbî sayılabilmek için Hz. Peygamber ile Müslüman olarak karşılaşmak ve o hal üzere vefat etmek gerektiğidir. Hadis ehli sahâbe kavramına şekilsel yaklaşırken, usûl âlimleri ise muhtevayı ve niteliği ön plana çıkartmıştır.

2. Sahâbe'nin Dereceleri

Hz. Peygamber ile uzun süre beraber yaşayan, vahyin inişine şahit olup, nasları yorumlama şekline muttali olan ve onunla birlikte savaşlara katılan, onun eğitiminden geçip gözetiminde yaşamını sürdüren sahâbenin Allâh Rasûlü'nü (s.a.s.) bir defa gören sahâbe ile yetişmişlik açısından aynı derecede olmayacağı açıktır. Nitekim Yüce Allâh “İslâm'ı ilk önce kabul eden Muhâcirlere ve Ensâr ile iyilikle onlara uyanlar var ya, Allâh onlardan râzı olmuş; onlar da Allâh'tan râzı olmuşlardır. Allâh onlara içinden ırmaklar akan, ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.”(Tevbe: 9/100). buyurarak İslâm'ın doğuşunun ilk yıllarında iman eden sahâbe ile daha sonraki yıllarda iman edenlerin aynı olmadıklarına işaret etmiştir. Ayrıca şu âyetlerde de aynı husus vurgulanmaktadır:

“Mü'minlerden özür sahibi olmaksızın (cihatten geri kalıp) oturanlarla, Allâh yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat edenler eşit olmazlar. Allâh, mallarıyla, canlarıyla cihat edenleri, derece itibarıyla, cihatten geri kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allâh, hepsine de en güzel olanı vaat etmiştir. Ama mücâhitleri, büyük bir mükâfatla, kendi katından dereceler,

⁷ el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, s.173

⁸ es-Suyûtî, *Tedribü'r-Râvî fi Şerhi Takribü'n-Nevevi*, s.375; Güner, *Ebü Hureyre'ye Yönelik Eleştiriler*, s.37-38; Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, s. 5-9.

⁹ Âşik Kutlu, *Hadis Vaz'ının Hz. Peygamber Devrinde Başladığına Dair Rivayetler ve Delil Değeri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005/2, ss. 5-26, sayfa: 24-26.

bağışlanma ve rahmet ile cihattan geri kalanlara üstün kılmıştır. Allâh çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”(Nisâ: 4/95-96).

“Size ne oluyor da, Allâh yolunda infak etmiyorsunuz? Halbuki göklerin ve yerin mirası Allâh’ındır. İçinizden fetihten önce harcayanlar ve savaşanlar, (diğerleri ile) bir değildir. Onların dereceleri, sonradan harcayan ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allâh hepsine de en güzel olanı (cenneti) vaat etmiştir. Allâh bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”(Hadîd: 57/10).

Bu âyetlerden anlaşıldığı üzere genel olarak sahâbe faziletli olmakla birlikte, onlar arasında fazilet yönünden bir derecelendirme olduğu açıktır. İslâm âlimleri bu âyetleri ölçü alarak bazı kriterler belirlemiş ve fazilet yönünden sahâbeyi tabakalara ayırmıştır. Örneğin İbn Sa’d (v.230/844) sahâbeyi beş kısma ayırırken,¹⁰ el-Hâkim en-Nîsâbûrî (ö.405/1014) bu sayıyı 12’ye çıkarmıştır.¹¹ Ehl-i hadis’in sahâbe anlayışını yansıtan en-Nîsâbûrî’nin 12’li taksimi, İslâm âlimleri arasında daha fazla rağbet görmüştür.¹²

Bu çalışmamızda örnek nesil olarak söz konusu ettiğimiz sahâbeden kastımız, Hz. Peygamber’in eğitim ve terbiyesinden geçen ve uzun süre onunla birlikte olan sahâbilerdir. Örnek olarak seçtiğimiz Safvân b. Muattal (r.a.) da, hakkında âyet nâzil olması ve bazı hadislerin ortaya çıkmasına sebep olması yönüyle bu kriterlere uymaktadır. Zira O, el-Hâkim en-Nîsâbûrî’nin taksimine göre fazilet açısından sahâbenin sekizinci tabakasında, İbn Sa’d’ın taksimine göre ise dördüncü tabakasında yer almaktadır. Sahâbe ve onun derecelerinden kısaca bahsettikten sonra, şimdi genel olarak sahâbenin İslâm teşriinin oluşmasındaki rolüne, ardından da Safvân b. Muattal’ın buna katkısına geçebiliriz.

¹⁰ İbn Sa’d, sahâbeyi 5 tabakaya ayırmıştır. 1. Bedir savaşına katılan Muhacirler. 2. Bedir Savaşına katılan Ensâr. 3. Habeşistan’a hicret ettiği, Uhud ve sonraki harplara katıldığıhalde Bedir’e katılmayan ilk Müslümanlar. 4. Mekke fethinden önce Müslüman olanlar. 5. Mekke fethinden sonra Müslüman olanlar. (Aşık, *Sahâbe ve Hadis Rivayeti*, s.25.)

¹¹ 1. Mekke’de îmân eden ilk Müslümanlar. 2. Hz. Ömer’in Müslüman olmasından sonra Müslüman olan Dâru’n-Nedve ashâbı. 3. Birinci ve ikinci kabilede Habeşistan’a hicret eden Müslümanlar. 4. Birinci Akabe Biati’nda bulunanlar. 5. İkinci Akabe Biati’nda bulunanlar. 6. Hz. Peygamber hicret esnasında Kubâ’da iken Medîne’ye giren Muhâcirler. 7. Bedir savaşına katılan Müslümanlar. 8. Bedir gazvesi ile Hudeybiye anlaşması arasında hicret eden Müslümanlar. 9. Bey’atu’r-Rıdvân’a katılan Müslümanlar. 10. Hâlid b. Velîd gibi, Hudeybiye anlaşması ile Mekke’nin fethi arasında hicret edenler. 11. Hâkim b. Hizâm gibi, Mekke’nin fethinde Müslüman olanlar. 12. Mekke’nin fethinde ve Veda Haccı’nda Allâh Resûlünü gören çocuklar. (es-Suyûtî, *Tedribu’r-Râvî fi Şerhi Takribu’n-Nevevî*, s. 382-383; Subhi es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, s. 297-298; Âşık, *Sahâbe ve Hadis Rivayeti*, s. 25-28; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s. 72-74; Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 334-335; Çolak, *En Son Vefat Eden Sahabi Olarak Bilinen Âmir b. Vâsile el-Leysî*, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 7, s.13, ss. 83-96).

¹² Muhammed Accâc el-Hatîb, *Sünnetin Tespiti*, s.361-362.

B. İSLÂM TEŞRİİNİN OLUŞMA SÜRECİNDE SAHÂBE

Hız. Peygamber'in hayatta bulunduğu sahâbe dönemi, İslâm teşriinin oluşma sürecidir. İslâm'ın getirdiği prensipler ilk defa onlar üzerinde tatbik edilmiştir. Bu yönleriyle seçkin bir konuma sahiptirler. Onların dindeki samimiyeti ve dürüstlüğü, bilerek günaha tenezzül etmeyeceklerini göstermektedir. Ancak insan olmaları yönüyle onlar, hatadan masum değildirler. Nitekim zaman zaman yanlış düşünmüş ya da hatalı davranış sergilemişlerdir. Onların doğru yada yanlış davranışları Allâh Rasûlü'nün huzurunda olduğu için onun tasdikine ya da tashihine mazhar olmuştur. Her iki durum da, İslâm prensiplerinin oluşmasına, İslâmî yaşantının şekillenmesine ve kıyamete kadar gelecek Müslümanların hayatlarının tanzim edilmesine katkı sağlamıştır.

Sahâbe Hız. Peygamber (s.a.s.) ile sadece din konularını görüşüp konuşmak için bir araya gelmemiş, aynı zamanda onlar ticaret, eğitim, yönetim, ziraat, savaş, barış, ihtilaf, öfke, sevinç, hüzün, aile hayatı, toplum hayatı, toplumlar ve devletlerarası ilişkiler, suç, ceza, mükafat vb. hayatı tüm yönleriyle Allâh Rasûlü ile birlikte yaşamıştır. Bu esnada Hız. Peygamber (s.a.s.) ile sahâbe arasında çeşitli şekillerde iletişim kurulmuştur. Kurulan her bir iletişim, bir hadisin oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Çoğu zaman Hız. Peygamber (s.a.s.) karşılaştığı olaylara müdahale ederek, sahâbenin yanlış davranışlarını düzeltilmiş, güzel davranışlardan dolayı onları tebrik etmiştir. Bazen sahâbe kendisinin ya da arkadaşının yaşadığı olayla ilgili Hız. Peygamber'e (s.a.s.) sorular sormuş, ihtilafa düştüğü konularda Allâh Rasûlü'nün (s.a.s.) hakemliğine müracaat etmiş, bazen de Allâh Rasûlü'nü gözlemlemiş ve hadiseler karşısında onun tutum ve davranışlarını öğrenerek o şekilde amel etmiş ve diğer Müslümanlara bunu bildirmiştir. Bu süreçte bazen âyet nâzil olmuş, bazen de Hız. Peygamber (s.a.s.) kendi fetanetiyle problemlere çözüm üretmiştir. Böylece Kur'ân'ın nüzûlü ve sünnetin vürûdu ile İslâmî hayat tanzim edilmiştir. Tanzim edilen bu hayatın somut aktörleri sahâbedir. Şimdi âyetlerin nüzûlü ve hadislerin vürûdu açısından sahâbenin konumu ele alınacaktır.

1. Âyetlerin Nüzûlü ve Anlaşılması Açısından Sahâbe

Bu konu iki ana başlık altında incelenecektir. Çünkü sahâbe sadece âyetlerin nüzûlüne sebep olmakla kalmamış, olayları bizzat yaşadığı için aynı zamanda âyetlerin doğru anlaşılmasını da sağlamışlardır. Şimdi sahâbenin bu iki fonksiyonu örnekleriyle incelenecektir.

a. Âyetlerin Nüzûlü Açısından Sahâbe

Kur'ân, yaklaşık yirmi üç yılda hayatın tabii akışı içerisinde nâzil olduğu için hayat ile iç içedir. Adeta yaşantının ta kendisidir. Kur'ân âyetlerine bakıldığında, çoğunlukla bir olaya, bir topluma veya insana işaret ettiği, ya da bir

eksikliği tamamladığı görülür.¹³ İslâm'ın iki ana kaynağı olan Kurân-ı Kerîm ve Hadis-i Şeriflerin ortaya çıkışında en önemli sebeplerden biri ve ilk muhatabı sahâbe olduğu için, âyet ve hadislerde ne kast edildiği, en iyi onlar tarafından bilinebilir. Bundan dolayı âyet ve hadisleri yani İslâm'ı doğru anlama ve yorumlama açısından sahâbe çok önemlidir.¹⁴ Ayrıca Allâh ve Rasûlü'nün kastının sonraki nesillere ulaştırılması da, yine onlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Sadece bu yöndeki hizmetleri dahi, sahâbeyi seçkin bir konuma getirmeye yeterlidir. Bu önemli rol, onların daha iyi tanınmalarını gerekli kılmaktadır. Sahâbenin hayatını teferruatıyla öğrenmek çoğu zaman bir hadisin ya da âyetin daha iyi anlaşılmasına sebep olabilmektedir. Bunlardan bir örnek sunularak sahâbenin âyet nüzûlü açısından konumuna işaret edilecektir.

Aşağıdaki hadisten anlaşıldığına göre, Mülâane âyeti olarak bilinen, Nûr sûresinin 6 ve 7. Âyetlerinin nâzîl olmasına Aclân kabilesinin reisi olan Uveymir'in sorusu sebep olmuştur. Sehl b. Sa'd'ın rivayetine göre Uveymir, Âsım b. Adiyy'in yanına gelip; "Eşiyle birlikte bir adamı yakalayan kimse hakkında ne düşünüyorsunuz? O adamı öldürebilir mi? Öldürdüğü takdirde siz de onu öldürür müsünüz? Ya da bu kimse ne yapmalı? Benim için bu konuyu Rasûlullah (s.a.s.)'e sorar mısınız? dedi. Bunun üzerine Âsım Hz. Peygamber'in yanına geldi ve "Ey Allâh'ın elçisi! diye söze başlayıp meseleyi sordu. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu sorudan hoşlanmadı. Uveymir, Âsım'a Hz. Peygamber'in ne buyurduğunu sordu. O da; "Allâh'ın elçisi bu sorulardan hoşlanmadı ve bu tür soruların sorulmasını ayıpladı," dedi. Bunun üzerine Uveymir: "Allâh'a yemin ederim ki; bu meseleyi Hz. Peygamber'e sormaktan vazgeçmeyeceğim" dedi ve Hz. Peygamber'in yanına geldi. Sonra: "Ey Allâh'ın elçisi! Adamın biri, hanımıyla birlikte bir erkeği yakalarsa, onu öldürebilir mi? Öldürdüğü takdirde kendisini öldürür müsünüz? Ya da bu adamın ne yapması gerekir?" diye sordu. Bunun üzerine Allâh Rasûlü (s.a.s.); "*Allâh Taâlâ senin ve eşin hakkında âyet indirdi,*" buyurdu. Akabinde, Allâh'ın kitabında belirlediği gibi onlara mülâane yapmalarını emretti. Uveymir karısına karşı mülâane yaptı ve "Ey Allâh'ın elçisi! Ben bu kadını eş olarak tutmaya devam edersem, ona zulmetmiş olurum," dedi, sonra da onu boşadı. Onun bu şekilde boşaması daha sonra mülâane yapanlar için bir sünnet oldu. Sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Gözleyin bakalım. Eğer bu kadın çocuğunu esmer, iri kara gözlü, iri kalçalı ve baldırları kalın olarak doğurursa ben, Uveymir'in ona karşı kesinlikle doğru söylediğini düşünürüm. Yok eğer bu kadın, çocuğunu kızıl kurcuk gibi kızılca olarak doğurursa o zaman ben, Uveymir'in kadına iftira ettiğini düşünürüm." Nihayet kadın çocuğunu, Allâh Rasûlü'nün Uveymir'i tasdik edeceğini söylediği özelliklerde doğurdu. Bu yüzden bu çocuk annesine nispet edildi.¹⁵

Hadisten anlaşıldığı üzere, toplumda yaşanan bir olay Allâh Rasûlü'ne problem olarak getirilmiş ve bu konuya çözüm istenmiştir. Bunun üzerine Allâh

¹³ Tekineş, *İslâm Medeniyetinin Kuruluşunda Ashâb-ı Kirâm*, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, c.XIV, s.2, ss. 57-72, sayfa: 63-64.

¹⁴ Bağcı, *Hz. Peygamber'in Örneğinin Günümüzdeki Önemi*, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu, 20-22 Nisan 2007, İslâmi İlimler Dergisi yayınları, ss. 75-92, sayfa: 81.

¹⁵ Buhârî, *Sahih*, Tefsîru Sûre, Sûretü'n-Nûr 1.

(c.c.) ilgili âyetleri indirerek Müslümanların bu konularda nasıl davranmaları gerektiğini bildirmiştir. Yani sahâbe bu âyetin nâzil olmasında ve İslâm'ın bu konudaki hükmünün ortaya çıkmasında temel aktör olarak rol almıştır. Bu türden hadiselerle tefsir kitaplarında ve temel hadis eserlerinin tefsir bölümlerinde sebeb-i nüzûl olarak sıkça rastlamak mümkündür.

b. Âyetlerin Anlaşılması Açısından Sahâbe

Sahâbe sadece âyetlerin indirilmesine sebep olmakla kalmamıştır. Aynı zamanda onlar âyetlerden ne kast edildiğini ve nasıl anlaşılması gerektiğini de bildikleri için bu konuda gördükleri yanlışlara müdahale etmişler ve doğrusunun nasıl olması gerektiğini belirtmişlerdir. Urve b. Zübeyr ile Hz. Aişe arasında geçen şu konuşmalar bunu açıkça ortaya koymaktadır:

Urve b. Zübeyr (r.a.) Hz. Aişe'ye; “Ben Safa ile Merve arasında sa'y yapmayana bir sorumluluk olduğunu zannetmiyorum. Onlar arasında sa'y yapmamış olmama da aldırış etmiyorum” deyince, Hz. Aişe ona: “Ne çirkin söz söyledin ey yeğeni! Rasûlullah (s.a.s.) sa'y yapmış, Müslümanlar da bunu yerine getirmişlerdir. Dolayısıyla bu, bir sünnet olmuştur. Safâ ile Merve arasında sa'y yapmayanlar ancak Müşellel'deki azgın Menât'a telbiye getirenlerdir. İslâmiyet gelince biz, bunu Hz. Peygamber'e sorduk. Bunun üzerine Allâh (c.c.): “*Şüphesiz Safâ ile Merve Allâh'ın şeâirindedir. Her kim beyti hacceder veya umre yaparsa, bunların arasında sa'y yapmasında beis yoktur.*” âyetini indirdi. Eğer bu iş senin dediğin gibi olsaydı, âyet-i kerîme: “O kimseye sa'y yapmamakta bir beis yoktur” şeklinde inerti, dedi.¹⁶

Hz. Aişe yeğeni Urve b. Zübeyr'in, Safâ ve Merve ile ilgili âyetten anladığı şeyin yanlış olduğunu belirtmiş ve doğrusunun nasıl olması gerektiğini de ona öğretmiştir.¹⁷ Sahâbenin hayatı incelendiğinde bu türden bir çok örneğe rastlamak mümkündür.

2.Hadislerin/Sünnetin Oluşması ve Anlaşılması Açısından Sahâbe

Âyetlerin nüzûlü ve anlaşılması hususunda sahâbenin konumu iki ana başlık altında ele alınmıştır. Hadislerde de aynı yol takip edilecektir. Öncelikle hadislerin vürûduna sebep olmaları, sonra da hadislerin doğru anlaşılması aşamasındaki katkıları incelenecektir

a. Hadislerin/Sünnetin Oluşması Açısından Sahâbe

Hadis/sünnet denilince doğal olarak Hz. Peygamber ve onun ashâbı akla gelmektedir. Zira hadisin/sünnetin oluşum safhasında sahâbe her zaman muhatap olmuştur. Bazen bir konu hakkında Hz. Peygamberle konuşmuş, bazen kendisinden bahsedilmiş, bazen de aktarıcı konumunda olabilmıştır. Bununla birlikte sahâbe bazen, mevkuf hadisleri bizzat söyleyen yani oluşturan kişi

¹⁶ Müslim, *Sahih*, Hacc 161.

¹⁷ ez-Zerkeşî, *el-İcâbetü li İrâdi me'stedrekethu Aişetu ale's-Sahâbe*, s. 143-144.

olmuştur. Zira bilindiği üzere kaynağı açısından hadisler *kudsî*, *merfû*, *mevkuf* ve *maktu* olmak üzere dört kısma ayrılmıştır. Kudsî ve merfû hadisi oluşturma değil ama aktarma konumunda olan sahâbe, mevkuf hadiste bizzat söyleyen, yapan yani oluşturan konumundadır.¹⁸ Sahâbe'nin bu durumunun farkında olan tâbîn nesli, merfû hadislerin yanında onları açıklayan ve uygulamasının nasıl olduğunu gösteren sahâbe söz ve davranışlarını da derlemiştir. Bu tür rivayetlere, Abdurrezâk'ın (v. 211/826) *Musannefi*, Mâlik'in (v.179/795) *Muvatta*'ı ve diğer musannef türü eserlerde bolca rastlamak mümkündür.¹⁹

Hadislerin vürûd sebepleri incelendiğinde onların çoğunlukla bir sahâbiyle ilgili olduğu görülecektir. Örneğin, kapı çalındığında "kim o?" Sorusuna "ben" diye cevap vermenin yanlışlığı ve açıklayıcı bilgi vermenin gereği ile ilgili hadisin²⁰ vürûd sebebi, Câbir b. Abdillâh'ın Hz. Peygamber'in kapısını çaldıktan sonra böyle cevap vermesidir.²¹

Hız. Peygamber'in aslî görevlerinden birisi tebliğ idi. Bu çerçevede O kendisine indirilen âyetleri sahâbeye tebliğ edip öğretiyor hem de onları eğitiyordu. Bu eğitim-öğretim esnasında sahâbe ile arasında geçen olaylar, diğer Müslümanlar için örnek teşkil ediyordu. Sahâbe, zaman zaman sorularıyla, bazen başlarından geçen olayları Hız. Peygamberle paylaşarak onun tepkisini öğrenmeye çalışıyor, böylelikle İslâm'ın hükümlerinin öğrenilmesi ve anlaşılmasına katkı sağlanıyordu. Allâh Rasûlü'nün oğlu İbrahim'in öldüğü gün meydana gelen güneş tutulmasını, onun ölümüne bağlayanlara karşı Hız. Peygamber'in, "*Şüphesiz güneş ve ay Allâh'ın delillerinden iki delildir. Onlar hiç kimsenin ölümü ve hayatı için tutulmaz....*"²² diyerek verdiği tepki böyledir. Yine bazı sahâbe'nin, hayvanların ve ağaçların bile Hız. Peygamber'in (s.a.s.) önünde eğildiğini söyleyerek, "*Biz sana secde etmeye onlardan daha layıgız.*" diyerek ona secde etme isteğinde olduklarını belirtmeleri ve Hız. Peygamber'in onlara, "*Siz kulluğu Rabbinize yapın.*"²³ diye cevap vermesi, bunun örneklerinden bazılarıdır. Bunları artırmak mümkündür.²⁴ Şimdi Hız. Peygamber ile sahâbe arasında, çeşitli vesilelerle, hadisin/sünnetin oluşma şekilleri örneklerle izah edilecektir.

1.Hız. Peygamber'in Karşılaştığı Olaylara Müdahale Etmesi

Allâh Rasûlü (s.a.s.) Sahâbenin yanlış davranışlarını düzeltmiş doğru davranışlarından dolayı da onları tebrik etmiştir. Bir defasında Hız. Peygamber (s.a.s.) Pazar yerinde zahire satan bir kişinin yanından geçerken (zahireyi kontrol etmek amacıyla) elini zahire yığınının içine daldırılmış ve eline ıslaklık

¹⁸ Güner, *Sünnet'in Anlaşılması Sorunu*, Diyanet İlmi Dergi, c.43, s.3, ss. 81-96, sayfa: 91.

¹⁹ Tekineş, *İslâm Medeniyetinin Kuruluşunda Ashâb-ı Kirâm*, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, c.XIV, s.2, ss. 57-72, sayfa: 58.

²⁰ Buhârî, *Sahih*, İsti'zân 17; Müslim, *Sahih*, Âdâb 38; Ebû Dâvud, *Sünen*, Edeb 127.

²¹ Bkz. Kavaklıoğlu, Hız. Peygamber'in Sünnetinde Orta Yol, s. 267-269)

²² el-Buhârî, *Sahih*, Kûsûf 1.

²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/76.

²⁴ Bkz. Kavaklıoğlu, *Kendisine Yönelik Hatalı Yorumlar Karşısında Hız. Peygamber*, Çorum Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2009/1, c.8, s. 15, ss. 31-58, Sayfa: 42-53.

dokunmuştu. Bunun üzerine Allâh Rasûlü (s.a.s.), “Bu ne ey taam (zahire) sahibi?!” dedi. O da “Yağmur isabet etti ey Allâh’ın Rasûlü” diye cevap verdi. Allâh Rasûlü (s.a.s.), “ O (ıslak) kısmı insanlar görsün diye yiyeceğin üst kısmına koysaydın ya! Aldatan benden değildir.”²⁵ buyurdu. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu kişiyi yanlış tutumundan dolayı pazardan kovmamıştır. Ancak ilk defa rastlanılan bu yanlış tashih etmiş ve o kişiyi uyarmıştır.²⁶ Bu olay sebebiyle Müslümanların bu türden davranışlardan kaçınmaları gerektiği bildirilmiştir. Bu sahâbînin yaşamış olduğu hadise (مَنْ عَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي) hadisinin söylenmesine sebep olmuştur.

2.Sahâbenin Hz. Peygambere Soru Sorması

Sahâbe yeni dinini öğrenmek ve onu doğru yaşamak için kendi yaşadığı olayları Hz. Peygamber’e anlatıp, çözemediği problemlerini ona sorduğu gibi etrafında görmüş olduğu arkadaşlarının davranışlarını da ona sormuş ve bu yolla Hz. Peygamber’in tashih ya da tasdikini alarak İslâmî yaşantısını şekillendirmeye çalışmıştır. Bir defasında Ümmü Süleym Rasûlullah’a gelir ve yanında Ümmü Seleme olduğu bir zamanda “Ey Allâh’ın Rasûlü, Allâh haktan haya etmez, kadın ihtilam olduğunda gusleder mi?” diye sorar. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Suyu görürse (gusletmesi gerekir)” diye cevap verir. Bunun üzerine Ümmü Seleme utancından yüzünü kapatır ve: “Ey Allâh’ın Rasûlü kadın ihtilam olur mu?” diye sorar. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Hay Allâh hayrını versin evet (ihtilam olur), çocuğunun ona nasıl benzediğini zannediyorsun?”²⁷ buyurur. Bu kadın sahâbiler Hz. Peygamber (s.a.s.)’e kadınlar ile ilgili bir soru sormuş ve bunun sonucunda kadınların durumuyla ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hüküm vermiştir. Bu da hadis olarak aktarılmış ve Müslüman kadınlar için rehber olmuştur.

Bazen de sahâbe başka bir arkadaşının durumunu Hz. Peygamber’e (s.a.s.) iletmiş ve o da konuyla ilgili hükmünü açıklamıştır. Böylece hadis o sahâbenin sorusu üzerine oluşmuştur. Hz. Ali’nin başından geçen şu olay bunun örneklerinden birisidir: Hz. Ali şöyle demiştir; “Ben mezîsi akan bir kimseydim. Kızı hanımım olması sebebiyle bunun hükmünü Hz. Peygamber’e (s.a.s.) sormaya utanıyordum. Mikdad b. Esved’e bu konuyu Allâh Rasûlüne sormasını söyledim, o da sordu. Rasûlullah (s.a.s.): “Zekerini yıkar ve abdest alır” buyurdu.²⁸ Yine Üsâme b. Zeyd’in bir sefer esnasında düşmanı tam öldürecekken o kişinin “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” demesi ve buna rağmen Üsâme’nin onu öldürmesi, yanındaki sahâbînin hoşuna gitmemiş ve bunu Hz. Peygamber’e iletmiştir. Hadiseyi Üsâme (r.a.) şöyle anlatmıştır: “Rasûlullah (s.a.s.) bizi el-Huraka’ya göndermişti. Onlara sabahleyin bir baskın yaptık ve onları bozguna uğrattık. Ben ve ensardan bir kişi onlardan birisini sıkıştırıp aramıza aldık. Onu yakalayınca “lâ ilâhe illallâh” deyiverdi. Ensardan olan kişi ona ilişmedi. Ben ise (onun korkudan dediğini düşünerek) mızrağımı saplayarak onu öldürdüm. Medine’ye döndüğümüzde haber Allâh Rasûlü’ne ulaştı. Bunun üzerine: “Ey Üsâme lâ ilâhe

²⁵ Müslim, *Sahih*, İman 43, no: 164.

²⁶ Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I/407.

²⁷ Buhârî, *Sahih*, İlim 50, gusül 22, Enbiya 1; Müslim, *Sahih*, Hayız 7; Ebû Davud, *Sünen*, Taharet 95; Tirmizî, *Sünen*, Taharet 90.

²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/80.

illallâh dedikten sonra onu öldürdün öyle mi?” buyurdu. Ben: Böylelikle canını kurtarmak istemişti, dedim. Ama Allâh Rasûlü (s.a.s.) o sözü o kadar tekrarladi ki sonunda, keşke o günden önce Müslüman olmamış olsaydım, diye temenni ettim.²⁹ Her iki örnekte de görüldüğü üzere sahâbe kendisi ya da arkadaşıyla ilgili bir konuyu Hz. Peygamber’e sormuş ve bunun sonucunda hadis ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla hadisin oluşmasında temel aktör olarak rol almıştır.

Bu hadislerde, Müslümanların dinleri konusunda nasıl davranmaları gerektiği açıklanmış ve İslâm teşriine yeni hususlar getirilmiştir. Nitekim Üsâme b. Zeyd olayı sonucunda Müslümanlara, zahire göre hükmetmeleri gerektiği, insanın kalbini ancak Allâh’ın bileceği öğretilmiştir.

3.Sahâbenin İhtilafa Düştüğü Konularda Hz. Peygamber’in Hakemliğine Başvurması

Hiz. Peygamber (s.a.s.) sahâbenin ihtilafa düştüğü konularda onlara hakemlik yapmıştır. Hiz. Ömer ile Hişam b. Hakîm b. Hizâm, Kur’ân’ın farklı okunuşu konusunda ihtilafa düşmüşlerdi. Meseleyi Hiz. Peygamber’e götürmüşler ve onun hakemliği sonucunda, Hiz. Peygamber Kur’ân’ın yedi harf üzerine indirildiği ile ilgili aşağıdaki hadisi söylemiştir. Misver b. Mahreme’nin bildirdiğine göre Hiz. Ömer olayı şöyle anlatmıştır: Hişam b. Hakim b. Hizâm’ı, Furkan suresini farklı bir şekilde okurken duydum. Hiz. Peygamber bana bu şekillerden hiç biriyle okutmamıştı. Nerdeyse namaz esnasında adamın üzerine saldıracaktım. Namazını bitirince ona: “Sana bu sureyi kim öğretti” dedim. Hişam: “Onu bana Rasûlullah (s.a.s.) öğretti” deyince, “Vallâhi yalan söylüyorsun, onu sana Allâh Rasûlü öğretmedi” dedim. Adamı doğru Rasûlullah’a götürdüm. “Ey Allâh’ın Rasûlü! Bu kişinin Furkan sûresini senin bana okuduğundan farklı okuduğunu gördüm” dedim. Rasûlullah (s.a.s.) Hişam’a okumasını söyledi. Hişam sûreyi kendisinden işittiğim şekilde tekrar okudu. Rasûlullah (s.a.s.), “Bu şekilde indirildi” dedi. Sonra bana okumamı söyledi. Aynı sureyi okudum. Bunun üzerine Allâh Rasûlü (s.a.s.): “Evet sûre bu şekilde nâzil oldu. Biliniz ki, bu Kur’ân yedi harf üzere indirilmiştir. Bunlardan hangisi kolayınıza gelirse onunla okuyun” buyurdu.³⁰

4.Sahebenin Hiz. Peygamber’i Gözlemleyerek Hadiseler Karşısında Tutum ve Davranışlarını Tespit Etmesi

Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) sahâbeyi gözlemleyip yanlışlarına müdahale ettiği gibi, sahâbe de Allâh Rasûlü’nün davranışlarını dikkatle gözlemlemiş ve yaşantısını ona göre şekillendirmiştir. Ancak bazen Hiz. Peygamber’de gördüğü davranışları anlayamamış ve ondan açıklamalar beklemiştir. Bunun sonucunda hadisler oluşmuş ve dînî hayat daha anlaşılır hâle gelmiştir. Nitekim Abdullah b. Ömer (r.a.): “Rasûlullah (s.a.s.)i , Ebû Bekir’i ve Hiz. Ömer’i cenazenin önünden

²⁹ Buhârî, *Sahih*, Megâzî 45.

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/40.

yürürken gördüm.”³¹ demiştir. Abdullah b. Ömer Hz. Peygamber’i gözlemlemiş ve onun davranışını hadis olarak rivayet etmiştir.

Yine Enes b. Mâlik (r.a.) Allâh Rasûlü’nü, oğlu İbrahim’in can çekişmesi esnasında, gözlemlemiş ve onu şöyle aktarmıştır: Hz. Peygamber ile birlikte demir ustası Ebû Seyf’in yanına gitmiştik. Ebû Seyf İbrâhim’in süt babası idi. Rasûlullah oğlu İbrâhim’i kucağına alıp öptü ve kokladı. (Başka bir zaman) Yine onun yanına gittik. Bu sefer İbrâhim can çekişiyordu. Rasûlullah’ın gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Abdurrahman b. Avf: “Sen Allâh’ın Rasûlü olduğun halde (böyle bir durum için) ağlıyor musun?” dedi. Rasûlullah (s.a.s.) ona: “Ey Avf’ın oğlu! Bu (gözyaşı) merhamettendir” dedi. Sonra bu gözyaşını diğeri takip etti. Yâni Rasûlullah’ın gözyaşları akmaya başladı. Sonra Allâh Rasûlü (s.a.s.): “Göz yaş döker, kalb mahzun olur. Ancak biz, Rabbimizin râzı olmayacağı bir şeyi söylemeyiz. Ey İbrahim! Gerçekten bizi terk etmen sebebiyle üzgünüz”³² buyurdu. es-Suyûtî’nin (v.911/1505) *Esbâbu Vurûdi’l-Hadis* ve İbn Hamza el-Huseynî (v.1120/1708)’nin *el-Beyân ve’t-Ta’rif fi Esbâbi Vurûdi’l-Hadîsi’s-Şerîf* isimli eserlerine bakıldığında sahâbenin bu yöndeki tutumlarını görmek mümkündür.

b. Sahâbenin Hadislerin Anlaşılmasını Sağlaması

Hadisler çoğunlukla hayatın tabii seyri içerisinde oluştukları için her sahâbe hadisin bağlamını bilmeyebilir. Çünkü bir konu konuşulurken bazılarının konuşma esnasında meclisi terk etmeleri, dolayısıyla hadisenin sonundan haberdar olamaması, bazılarının da konuşmanın yarısında meclise katılmaları nedeniyle olayın başından haberdar olmamaları mümkündür. Bunun yanında her insanın anlayış kabiliyeti farklı olduğu için aynı olaydan farklı şeyler anlamaları da normaldir. Bu gibi durumlarda sahâbenin biri diğeri takviye etmiş ve hadislerin daha net anlaşılmasını sağlamışlardır.

Hz. Aişe (r.a.) Allâh Rasûlü (s.a.s.) ile çokça vakit geçirdiğinden ve onun ev hayatını en iyi bilen kişilerden birisi olduğundan dolayı birçok hadiseye şahit olmuş ve olayları daha net öğrenip anlamıştır. Onun bu özelliğini birçok rivayetten anlamak mümkündür. Zira Hz. Aişe’nin sahâbenin yanlış anlamalarını düzeltmeleri meşhurdur. ez-Zerkeşî (v.794/1391) bununla ilgili rivayetleri toplayarak bir eser meydana getirmiştir.³³ Bunlardan bazılarını kaydederek konuya açıklık getirmeye çalışacağız. Abdullah b. Ömer (r.a.)’dan Nebi (s.a.s.)’in; “Uğursuzluk ancak üç şeyde: Atta, kadında ve evde olur” buyurduğunu işittim, dediği rivayet edilmiştir.³⁴ Ebû Hureyre (r.a.)’den de uğursuzlukla ilgili aynı içeriğe sahip bir rivayetin geldiği Hz. Aişe’ye aktarılmış, ancak Hz. Aişe bu hadisin böyle olmadığını, eksik duyulduğunu, ya da yanlış anlaşıldığını vurgulayarak düzeltmiş ve “Furkan’ı Muhammed’e indirene yemin olsun ki o,

³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/8.

³² Buhârî, *Sahih*, Cenâiz 44.

³³ Bkz. Bedruddîn ez-Zerkeşî, *el-İcâbetü li İrâdi me’s-tedrekethu Aişetu ale’s-Sahâbe*, el-Mektebü’l-İslâmî, 2. Baskı, Beyrut 1970.

³⁴ Buhari, *Sahih*, Cihad 47.

'evde, kadında ve atta uğursuzluk vardır' demedi. O ancak, câhiliye insanının bunları uğursuz saydığını söyledi"³⁵ diyerek hadisin doğrusunu söylemiş ve nasıl anlaşılması gerektiğini belirtmiştir.³⁶

et-Tayâlisî'nin (v.203/818) Mekhûl'den rivayetinde ise Ebû Hureyre'nin uğursuzlukla ilgili rivayetini Hz. Aişe'nin şöyle düzelttiği anlatılmıştır: "Ebû Hureyre (r.a.) ezberleyemedi. Rasûlullah Yahudilerin uğursuz saydığı şeylerden bahsediyor ve "Allâh Yahudileri kahretsin. Çünkü onlar; "Şüphesiz uğursuzluk üç şeyde, evde kadında ve attadır derler." diyerek onlara beddua ediyordu. Bu sırada Ebû Hureyre içeriye girdi ve hadisin sonunu duydu. Baş tarafını işitmedi" demiştir.³⁷

Yine hadisi yanlış anlayan birisini Hz. Aişe şöyle düzeltmiştir. Şureyh b. Hânî anlatıyor: Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in (s.a.s.): "Kim Allâh'a kavuşmayı dilerse, Allâh da ona kavuşmayı diler; kim de Allâh'a kavuşmayı hoş görmezse, Allâh da ona kavuşmayı hoş görmez." buyurduğunu söyledi. Bunun üzerine ben Aişe'ye gelerek: Ey Mü'minlerin annesi! Ben Ebû Hureyre'yi Rasûlullah'dan bir hadis rivayet ederken dinledim. Eğer öyleyse biz helak olduk demektir, dedim. Aişe: Helak olan Allâh Rasûlü'nün sözüyle helak olmuştur! O nedir? dedi. Rasûlullah (s.a.s.): Her kim Allâh'a kavuşmayı dilerse, Allâh da ona kavuşmayı diler; her kim de Allâh'a kavuşmayı dilemezse, Allâh da ona kavuşmayı dilemez..." buyurmuş. Halbuki bizde ölümden hoşlanan hiç kimse yoktur, dedim. Aişe: "Bunu Hz. Peygamber (s.a.s.) söyledi. Ama o senin anladığın manada değildir. Fakat göz yukarıya dikildiği, göğüs alıp vermeye başladığı, tüyler diken diken olduğu ve parmaklar yumulduğu zaman, o anda kim Allâh'a kavuşmayı dilerse, Allâh da ona kavuşmayı diler; kim de Allâh'a kavuşmayı hoş görmezse, Allâh da ona kavuşmayı hoş görmez manasındır."³⁸ diyerek Hz. Aişe aslında hadisin onun anladığı gibi olmadığını belirtmiştir.

Ölünün ardından ağlama ile ilgili hadisi yanlış anlayan Hz. Ömer'i yine Hz. Aişe düzeltmiştir. Abdullah b. Müleyke olayı şöyle anlatmıştır: Osman (r.a.)'ın kızı Mekke'de vefat etmişti. Biz de bu cenazeye gelmiştik. İbn Ömer ve İbn Abbas da bu cenazede hazır bulundular. Ben İbn Ömer ile İbn Abbas'ın arasına oturmıştım. Yahut İbn Ömer'in yanına oturmıştım da İbn Abbas da gelip yanıma oturmuştu. (Kadınların ağladıklarını duyan) İbn Ömer, Osman'ın oğlu Amr'e dedi ki: "Şu kadınları susturmaz mısınız? Çünkü Rasûlullâh (s.a.s.): "Şüphesiz ölüye, ailesinin kendisine ağlamasından dolayı azap edilir" buyurdu. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas da: "Ömer'in (r.a.), ölü, kendisine ailesinin her ağlaması yüzünden değil bazı ağlamaları sebebiyle azap olunur, dediğini" söyledi. Sonra İbn Abbas şu hadiseyi anlattı: Ben Mekke'den Ömer ile birlikte hacdan dönmüştüm. Biz, beydâ denilen yerde konaklamışken büyük bir ağacın altında

³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/150.

³⁶ Bkz. Ahmed Naim, Kamil Miras, *Sahihi Buhârî Muhtasarı Tecridi Sarih Terceme ve Şerhi*, VIII/312-313; Aşık, *Sahâbe ve Hadis Rivayeti*, s. 254-258.

³⁷ et-Tayâlisî, *Müsned-i Ebî Davud et-Tayâlisî*, III/124, no: 1641; bkz. Aşık, *Sahâbe ve Hadis Rivayeti*, s.257.

³⁸ Müslim *Sahih*, Zikr ve'd-duâ ve't-tevbe ve'l-istiğfâr 17.

develi bir yolcu kafilesi görüldü. Ömer bana: Git bak bakalım, bu katile içinde kim var? dedi. Ben de baktım. Suheyb'i hemen tanıdım. Bunu Ömer'e haber verdim. Öyleyse Suheyb'i bana çağırınız, dedi. Suheyb'in yanına döndüm ve: Emîru'l-Mü'minîn'in kendisini çağırdığını söyledim. (Medine'ye döndükten sonra çok geçmeden) Ömer vurulduğunda Suheyb: "Vah kardeşim! Vah yoldaşım! diye ağlayarak yanına geldi. Ömer: Ey Suheyb bana mı ağlıyorsun? Allâh Rasûlü (s.a.s.): *"Meyyit, ailesinin onun için bazı ağlamalarından dolayı azap olunur, buyurdu"* dedi. Sonra İbn Abbas şöyle anlattı: Hz. Ömer (r.a.) vefat ettiğinde bu hadiseyi Hz. Aişe'ye anlattım. O: *Allâh Ömer'e rahmet etsin. Allâh'a yemin ederim ki Rasûlullâh (s.a.s.), "Ailesinin onun için ağlamasından dolayı Allâh ölüye azap eder" demedi. Fakat Rasûlullâh (s.a.s.), "Allâh, ailesinin kendisine ağlamasından dolayı kafirin azabını artırır" buyurdu. Size Kur'an kafidir. Allâh (c.c.), "Hiçbir günahkar, başkasının günahını yüklenmez" buyurmuştur, dedi.*³⁹

Hz. Aişe (r.a.) hacc ile ilgili bir hadisi Amre binti Abdurrahmân'ın bildirdiğine göre şöyle düzeltmiştir: "Ziyâd b. Ebî Süfyân, Hz. Aişe'ye yazdığı mektupta şöyle diyordu: İbn Abbâs, *"hacıya haram olan şeyler, kurbanı kesilinceye kadar, hedy kurbanı götüren kişiye de haram olur"* dedi. Amre binti Abdurrahman'ın rivayetine göre o yazılan cevapta Hz. Aişe şöyle demişti: *"İbn Abbas'ın dediği gibi değil. Allâh Rasûlü'nün (s.a.s.) hayvanının boynuna takacağı ipi ben ellerimle ördüm, sonra da Rasûlullah (s.a.s.) bunu elleriyle hayvana taktı. Onu da babamla birlikte Ka'be'ye gönderdi. Hayvan kesilinceye dek Allâh'ın helal kıldığı bir şey Rasûlullah'a haram olmadı."*⁴⁰ Yukarıdaki hadislerde meselenin tamamına vakıf olan Hz. Aişe eksik gören ya da eksik anlayan kişilerin bu durumlarını tashih ederek hadislerin doğru şekilde anlaşılmasını sağlamıştır.

Sahâbe'nin hadis ilmine aynı zamanda İslâm teşriinin oluşma ve anlaşılmasına katkıları, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte geçirdikleri zamanın uzunluk ya da kısalığına göre değişik oranda gerçekleşmiştir.

Her sahâbî hadis rivayet etmemiş ya da rivayet etseler de günümüze ulaşmamış olabilir. Ancak Safvân b. Muattal hadis aktaran ve bazen de hadisin vüruduna sebep olan bir sahâbîdir. O, uzun süre Hz. Peygamber ile birlikte olduğu için onun yanında birçok olaya şahit olmuş hatta bazı hadislerin söylenmesine sebep olmuştur. Bunlardan bazı örnekler üzerinde durularak hadislerin doğuşunda ve İslâm teşriinin oluşmasında Safvân b. Muattal'ın rolüne işaret edilecektir.

C. İSLÂM TEŞRİİNİN OLUŞMA SÜRECİNDE SAFVÂN B. MUATTAL

³⁹ Buhârî, *Sahih*, Cenâiz 33; ez-Zerkeşî, *el-İcâbetü li İrâdi me'stedrekethu Aişetu ale's-Sahâbe*, s. 76-77.

⁴⁰ Buhârî, *Sahih*, Hacc 109; ez-Zerkeşî, *el-İcâbetü li İrâdi me'stedrekethu Aişetu ale's-Sahâbe*, s. 87-88.

Safvân b. Muattal'ın nesebi, Müslüman oluşu, vefatı ve mezarının bulunduğu yerden kısaca bahsettikten sonra onun İslâm teşriinin oluşma sürecindeki katkılarına geçilecektir.

1. Safvân b. Muattal'ın Nesebi

Safvân b. Muattal b. Rahaza b. Huzâî b. Muhârib b. Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân b. Sa'lebe b. Behte⁴¹ b. Süleym, Ebû Amr es-Sülemî ez-Zekvânî (ö.60/679).⁴² Benû Süleym kabilesinden olduğu için Sülemî, Zekvân'da ikamet ettiği için de Zekvânî nisbesiyle tanınmıştır. Safvân b. Muattal'ın nesebiyle ilgili farklı bilgiler aktarılmıştır. Onlardan bazıları şöyledir:

İbn Hibbân (v.354/965), İbn Abdi'l-Berr (v.463/1071) ve İbn Hacer (v. 852/1448), Onu Safvân b. Muattal b. Rubey'a b. Huzâî b. Muhârib b. Mürre b. Fâlic b. Zekvân b. Sa'lebe es-Sülemî ez-Zekvânî nesebiyle kaydetmiştir.⁴³

Ebû Nuaym el-İsbehânî ise (v. 430/1038), nesebinin Safvân b. Muattal b. Rahaza b. el-Müemmil b. Huzâî b. Hilâl b. Zekvân b. Sa'lebe b. Behse b. Süleym şeklinde olduğunu bildirmiştir.⁴⁴

İbnü'l-Esîr'in (v.630/1234) kaydettiğine göre onun nesebi, Safvân b. Muattal b. Rubeyda b. Huzâî b. Muhârib b. Mürre b. Fâlic b. Zekvân b. Sa'lebe b. Bühse b. Süleym b. Mansur Ebû Amr es-Sülemî ez-Zekvânî şeklindedir. el-Kelbî, onun nesebinin Safvân b. Muattal b. Rahaza b. el-Müemmil b. Huzâî b. Muhârib b. Mürre b. Hilâl b. Fâlic şeklinde olduğunu söyleyerek Safvân b. Muattal'dan sonra Rahaza'yı, ondan sonra da el-Müemmil'i zikretmiştir.⁴⁵ İbn Asâkir (v. 571/1175)'in zikrettiği neseb, el-Kelbî ile aynıdır. Ancak İbn Asâkir Muhârib yerine Muhârig olarak kaydetmiştir.⁴⁶

Safvân b. Muattal'ın mensup olduğu Benû Süleym, büyük bir kabile olup, isyankâr bir yapıya sahipti. Kabile mensupları yoğun olarak Mekke ile Medine arası, hicaz bölgesi, Vâdilkurâ ve Teymâ'da yaşamaktaydı. İslâmiyet geldikten sonra Mekkeli müşriklerin yanında yer almış, Müslümanlara karşı düşmanlığı seçmiş ve onlar tarafından tehdit unsuru olarak algılanmışlardı. Bu sebeple ilk

⁴¹İbnü'l-Esîr "Bühse" olduğunu söylemiştir. (İbnü'l- Esîr, *Câmiu'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Rasûl*, XII/522, no: 1282.)

⁴² el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek Ale's-Sahâhayn*, III/594; ez-Zehabî, *el-Mugtenâ fî Serdi'l-Künâ*, I/427.

⁴³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, III/192; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, III/356; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, II/725.

⁴⁴ Ebû Nuaym el-İsbehânî, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, III/1499.

⁴⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, III/31; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, III/356.

⁴⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXIV/158.

dönemlerde bu kabileden İslâm'a karşı sempati duyulmamış ve birkaç kişi dışında Müslüman olana rastlanmamıştır.⁴⁷

2. Müslüman Oluşu

Safvân b. Muattal, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'ye hicretinden dört yıl sonra Benû Süleym kabilesinden Müslüman olan nadir kişilerden birisidir.⁴⁸ O, 5/627 yılında yapılan Benî Mustalık Gazvesi olarak da anılan, Müreysî gazvesinden önce Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte bu savaşa iştirak etmiştir. Bundan sonra gerçekleşen Hendek savaşına ve diğer gazvelere Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte katılmıştır.⁴⁹

Bedir savaşı, hicretin ikinci yılında, Hudeybiye anlaşması, hicretin altıncı yılında yapıldığına, Safvân b. Muattal ise hicretin dördüncü yılında Müslüman olduğuna göre o, el-Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin taksimine göre sahâbenin sekizinci tabakasında, İbn Sa'd'ın taksimine göre ise dördüncü tabakasında yer almaktadır.

Safvân b. Muattal'ın sahâbe olduğu, istifâda/şöhret yoluyla sabittir. İstifâda; tevatür seviyesine ulaşmasa da yaşanan bazı meşhur olaylardan dolayı sahâbe olduğunun bilinmesidir. İfk hadisesinde Hz. Âişe'yi bulup devesine bindirerek kabileye yetiştiren kişi olarak ismi şöhret bulduğu için sahâbe olduğunda herhangi bir şüphe oluşmamıştır.

3. Safvân b. Muattal'ın Vefatı ve Mezarının Bulunduğu Yer

Safvân b. Muattal'ın hicrî on yedi yılında Şam fetihleri sırasında şehit olduğu ile ilgili bilgiler bulunsa da, hicrî atmış yılında vefat ettiği kabul edilmektedir.⁵⁰ Buna göre O, 60/679 yılında Samsat'ta⁵¹ vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.⁵²

Safvân b. Muattal hakkında yapılan bir çalışmada onun vefat tarihiyle ilgili ihtilaf olmasına rağmen, mezarının yeriyle ilgili ihtilaf olmadığı tespit edilmiştir.⁵³ Aynı şekilde kaynak eserlerde onun Samsat'ta vefat ettiğine dair oldukça fazla kayda rastlamak mümkündür. Hâlen türbesi orada mevcuttur. Anadolu'da sahâbe türbesi olarak bilinen bazı türbelerin makam olduğu bilinse de Safvân b. Muattal'ın Samsat'ta vefat ettiği ve mezarının orada olduğu kaynaklarda

⁴⁷ Azimli, *Süleym (Benî Süleym)*, DİA. ss.55-56, XXXVIII/55.

⁴⁸ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, IV/305; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, VII/239.

⁴⁹ el-Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn*, III/594.

⁵⁰ Azimli, *Hz. Safvân b. Muattal ve Adıyaman Bölgesinin İslâmlaşması*, s.61.

⁵¹ Samsat: Adıyaman iline bağlı ilçe olup, Adıyaman'a 49 km uzaklıktadır.

⁵² el-Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn*, III/594.

⁵³ Azimli, *Hz. Safvân b. Muattal ve Adıyaman Bölgesinin İslâmlaşması*, s.20.

belirtilmiştir.⁵⁴ Buna göre Adıyaman'daki Samsat - Kahta arasında bulunan türbe kendisine ait olup bu türbede medfundur.⁵⁵ Safvân b. Muattal'ı kısaca tanıttıktan sonra, şimdi onun İslâm teşriinin oluşma sürecine yaptığı katkılara geçebiliriz.

4.Safvân b. Muattal'ın İslâm Teşriinin Oluşma Sürecine Katkısı

Safvân b. Muattal'ın İslâm teşriine yaptığı katkılar iki kısımda ele alınacaktır. Bunlardan birincisi, onun âyet nüzûlüne sebep olması, diğeri ise hadislerin vürûduna sebep olarak İslâm teşriinin oluşma sürecinde rol almasıdır.

a. Nüzûlüne Sebep Olduğu Âyetler

Nûr Sûresi'nin 11-22 âyetleri, Safvân b. Muattal'ın yaşadığı ve ifk hadisesi olarak bilinen, bir olaydan bahsetmektedir.⁵⁶ Bu hadise sebebiyle, sahâbe bilgilendirilmiş, uyarılmış, kendisi de temize çıkartılarak âdeta ta'dîl edilmiş ve müjdelenmiştir. Aynı zamanda bu olay sebebiyle nâzil olan âyetlerle İslâm teşriine yeni prensipler ilave edilmiştir.

Hiz. Peygamber (s.a.s.) Hendek savaşından sonra Medine'ye saldırmayı düşünen kabilelere karşı sefer düzenlemeye başlamıştı. Bunlardan birisi de, hicretin beşinci yılında Benî Mustalik kabilesine karşı yapılan Müreysi gazvesidir. Bu gazve sırasında meydana gelen ifk hadisesi özetle şöyle cereyân etmiştir:

Bir ihtiyacı için kafileden uzaklaşan Hiz. Aîşe (r.a.), dönerken gerdanlığını düşürdüğünü fark eder. Dönüp onu arar ve bulur. Ancak geri döndüğünde ordunun oradan ayrıldığını görür. Zayıf cüsseli olduğu için görevliler onun kendisini taşıyan devenin hevdeci içinde olmadığını anlayamazlar. Hiz. Âîşe, deve sürücülerinin bu durumu fark ettiklerinde geri döneceklerini düşünerek bulunduğu yerden ayrılmaz. Sonra uykusuna yenik düşer. Ordunun gerisinden gelip konaklama yerinde unutulmuş şeyleri toplamakla görevli olan Safvân b. Muattal, konaklama yerine geldiğinde orada Hiz. Âîşe'nin bulunduğunu görür. Öldüğünü zannederek "Allâhtan geldik yine ona döneceğiz." der. Bu sesi duyan Hiz. Âîşe uyanır ve yüzünü kapatır. Safvân (r.a.) onu devesine bindirip, tek kelime dahi konuşmadan orduya yetiştirir. Hiz. Aîşe bunu şöyle ifade eder: (وَاللَّهِ مَا يُكَلِّمُنِي كَلِمَةً وَلَا سَمِعْتُ مِنْهُ كَلِمَةً غَيْرَ اسْتِرْجَاعِهِ، حَتَّى أَنَاخَ رَاحِلَتَهُ، فَوَطِئَ عَلَيَّ يَدَهَا فَرَكِبْتُهَا، فَأَنْطَلِقُ بِقَوْدِ بِي الرَّاحِلَةِ، (حَتَّى أَتَيْنَا الْجَيْشَ، "Vallâhi o bana bir tek kelime dahi konuşmadı. Bende ondan istircâdan başka bir tek kelime dahi duymadım. Bineğini çöktürdü, ön ayaklarına bastı ben de ona bindim. Beni binekle götürdü ve orduya yetiştirdi." Başta Übey b. Selûl olmak üzere, bunu gören münafıklar dedikodu yapmaya başlar. Bu durum

⁵⁴ Halife b. Hayyât, *Tabakâtu Halîfe*, s.583; el-Bağdâdî, *Mu'cemü's-Sahâbe*, III/338; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXIV/176.

⁵⁵ Azimli, *Hiz. Safvân b. Muattal ve Adıyaman Bölgesinin İslâmlaşması*, s.59-62.

⁵⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI/17.

Hız. Peygamber'i (s.a.s.) ve başta Hız. Âişe ve Safvân b. Muattal olmak üzere Müslümanları çok üzer.⁵⁷

İşte bu olay sebebiyle münafıklar, Allâh Resûlü'nün (s.a.s.) eşi, mü'minlerin annesi Hız. Âişe ve sahâbî Safvân b. Muattal'a iftira atmışlardı. Böylece hem Hız. Peygamber'i hem de Müslümanları üzme ve zor durumda bırakmak istemişlerdi. Ancak Allâh (c.c.) buna müsaade etmemiş, çok az insana nasip olacak şekilde hakkında âyet indirerek Hız. Âişe ve Safvân'ın suçsuzluğunu tescillemiş, ayrıca münafıkları da rezil etmiştir. Âyette belirtildiği üzere (Nûr: 24/11) bu hadise Müslümanlar'ın hayatlarını düzenleyen prensipler getirdiği için, adeta hayırlara vesile olmuştu.

Safvân b. Muattal (r.a.), Hız. Âişe'ye (r.a.), yapması gerektiği gibi davranmış, Onu Hız. Peygamber'in eşine yaraşır bir itina ile devesine bindirmiş ve orduya yetiştirmiştir. Hız. Âişe'yi görmezlikten gelmesi, ya da ona beklemesini söyleyerek yalnız bırakıp orduya haber vermek için onu almadan gitmesi düşünülemezdi. Bu kadar insani olan bir durumda dahi münafıklar boş durmamış, âdeta onu ölüme terk etmesi gerektiğini kastedercesine yaygara çıkarmıştır. Münafıkların bu insafsız sataşmaları ve iftiraları karşısında Yüce Allâh, Nûr Sûresi'ndeki şu âyetleri indirmiştir:

"O ağır iftirayı uyduranlar, sizin içinizden bir güruttur. Bu iftirayı kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Aksine o sizin için bir hayırdır. Onlardan her biri için, işledikleri günahın cezası vardır. İçlerinden (elebaşılık ederek) o günahın büyüğünü üstlenen için ise ağır bir azap vardır. (11) Bu iftirayı işittiğiniz zaman, iman eden erkek ve kadınlar, kendi (din kardeş)leri hakkında iyi zan besleyip de, "Bu, apaçık bir iftiradır." deselerdi ya! (12) Onlar (iftiracılar) bu iddialarına dair dört şahit getirselerdiler ya! Mademki şahit getirmedi; işte onlar Allâh yanında yalancıların ta kendileridir. (13) Eğer size dünya ve âhirette Allâh'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, içine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap dokunurdu! (14) Hani o iftirayı dilden dile dolaştırıyor; hakkında hiçbir bilginiz olmayan şeyleri ağızınıza alıp söylüyor ve bunu önemsiz bir iş sanıyordunuz. Halbuki bu, Allâh katında büyük bir günahdır. (15) Bu iftirayı işittiğiniz vakit, "Böyle sözleri ağızımıza almamız bize yaraşmaz. Seni eksikliklerden uzak tutarız Allâh'ım! Bu, çok büyük bir iftiradır." deseydiniz ya! (16) Eğer inanıyorsanız, bu gibi şeylere bir daha ebediyen dönmemeniz için Allâh size öğüt veriyor. (17) Allâh, size âyetleri açıklıyor. Allâh, her şeyi hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. (18) İnananlar arasında hayâsızlığın yayılmasını arzu eden kimseler var ya; onlar için dünya ve ahirette elem dolu bir azap vardır. Allâh bilir, siz bilmezsiniz. (19) Allâh'ın lütfu ve rahmeti sizin üzerinize olmasaydı ve Allâh çok esirgeyici ve çok merhametli olmasaydı, hâliniz nice olurdu? (20) Ey iman edenler! Şeytanın adımlarına uymayın. Kim şeytanın adımlarına uyarsa, bilsin ki o hayâsızlığı ve kötülüğü emreder. Eğer Allâh'ın size lütfu ve merhameti olmasaydı, sizden hiç biriniz asla temize çıkamazdı. Fakat Allâh, dilediği kimseyi tertemiz kılar. Allâh, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. (21) İçinizden varlık ve servet sahibi kimseler yakınlarına, düşkünlere ve

⁵⁷ bkz. Buhârî, *Sahih*, Tefsîru Sûre, Nûr 6 ; Müslim, *Sahih*, Tevbe 56.

Allâh yolunda hicret edenlere (kendi mallarından bir şey) vermeyeceklerine yemin etmesinler. Onlar affetsinler, vazgeçip iyi muamelede bulunsunlar. Allâh'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allâh çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.(22)'' (Nûr: 24/11-22)

Sahâbeye iftira atılması ile başlayan bu olay sonrasında Yüce Allâh Müslümanlar için bazı prensipler koymuştur. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1-İçlerinde bir takım münafıkların olduğu söylenerek Müslümanların onlara karşı uyanık olması istenmiş ve fırsat bulduklarında neler yapabilecekleri hususu Müslümanlara hatırlatılmıştır. Ayrıca, günahı başı çekenlerin, diğerlerine nazaran daha fazla cezaya müstehak oldukları bildirilmiştir. (Nûr, 24/11).

2-Mü'min kardeşine iftira edildiğinde Müslümanların hemen inanmaması ve öncelikle hüsnü zan beslemeleri ve *"Böyle sözleri ağızımıza almamız bize yaraşmaz. Seni eksikliklerden uzak tutarız Allâh'ım! Bu, apaçık bir iftiradır."* demeleri gerektiği belirtilmiştir. (Nûr, 24/11, 16).

3-İftira eden kimsenin dört şahit getirmesi gerektiği, şayet getiremezse yalancılardan sayılacağı bildirilmiştir. (Nûr, 24/13).

4-Müslüman kardeşine hüsnü zan beslemeyip İftiraya katılanlar için büyük azabın olacağı bildirilmiş ve Müslümanlar bundan sakındırılmıştır. (Nûr, 24/14). Aynı sûrenin 24 ve 25. Âyetleri de, ifk hadisesini takiben indirilmiş ve namuslu kadınlara iftira atanların dünyada da ahrette de lanetleneceğini bildirmiştir. (Ateş, 1997: VI/171).

5-İftiranın önemsiz görülüp ağızdan ağza dolaştırılması, yaygınlaşp sıradanlaştırılmasının çok vahim sonuçları yanında büyük bir günah olduğu belirtilerek, Müslümanlar bundan sakındırılmıştır. (Nûr, 24/15, 17).

6-İnsanlar arasında hayâsızlığın yayılmasının kötü olduğu, bunu isteyen kişilerin de dünyada otorite tarafından cezalandırılması gerektiği ayrıca ahrette azaba uğratılacakları bildirilerek bu konuda toplum uyarılmıştır. (Nûr, 24/18).

7- Şeytanın adımlarına uyulmaması, uyulduğu takdirde onun insanı hayâsızlığa ve kötülüğe götüreceği bildirilmiştir. Ayrıca, iftira ve benzeri günahlardan sakınmak için Allâh'ın lutfu, rahmeti ve bağışlamasına sığınmak gerektiği, bunlardan sakınmanın zor olduğu, farkına varmadan bu tür günahlara düşülebileceği vurgulanarak, Müslümanlar uyarılmıştır. (Nûr, 24/21).

8-Size karşı suç işleyenlerin affedilmesi tavsiye edilerek, böyle davranmanın çok sevap olduğu belirtilmiş, Müslümanların fevri davranmaması gerektiği bildirilmiştir. (Nûr, 24: 22).

Bu olayla, sahâbe'nin adâleti, iffeti ve yüce ahlaki bir defa daha Allâh (c.c.) tarafından tescillenmiştir. Yine bu hadise⁵⁸ sonucunda Safvân b. Muattal, Kur'an'da kendisinden bahsedilen ve temize çıkartılan sahâbe olma vasfını kazanmıştır.

Bu prensiplerin tamamı ifk hadisesi vesilesiyle nâzil olan âyetlerde bildirilmiştir. Sahâbenin yaşadığı bu türden birçok örnek göstermek mümkündür. Bu âyetlerde ne kast edildiği ve Hz. Peygamber'in bu aşamalarda nasıl davrandığı, ne dediği sahâbe tarafından müşahede edilmiş ve sonraki nesillere aktarılmıştır. Bunlar, Kur'an'ın nüzûlü ve anlaşılması konusunda hadislerin sonraki nesillere ulaştırılmasında sahâbenin icra ettiği fonksiyonu göstermesi açısından önemlidir.

b. Vürûduna Sebep Olduğu Hadisler

1. Safvân b. Muattal'ın Hz. Peygamber'e Soru Sorması ve Namaz Kılmamanın Mekruh Olduğu Zamanla İlgili Hadis

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ دَاوُدَ الْمُكَدَّرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنِ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَأَلَ صَفْوَانَ بْنَ الْمُعْطَلِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ أَمْرٍ أَنْتَ بِهِ عَالِمٌ وَأَنَا بِهِ جَاهِلٌ، قَالَ: «وَمَا هُوَ؟» قَالَ: هَلْ مِنْ سَاعَاتِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سَاعَةٌ تُكْرَهُ فِيهَا الصَّلَاةُ؟ قَالَ: «نَعَمْ إِذَا صَلَّيْتَ الصُّبْحَ، فَدَعِ الصَّلَاةَ، حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بِقَرْنِي الشَّيْطَانِ، ثُمَّ صَلِّ فَالصَّلَاةُ مَحْضُورَةٌ مُتَقَبَّلَةٌ حَتَّى تَسْتَوِيَ الشَّمْسُ عَلَى رَأْسِكَ كَالرُّمْحِ، فَإِذَا كَانَتْ عَلَى رَأْسِكَ كَالرُّمْحِ فَدَعِ الصَّلَاةَ، فَإِنَّ تِلْكَ السَّاعَةَ تُسَجَّرُ فِيهَا جَهَنَّمَ وَتُفْتَحُ فِيهَا أَبْوَابُهَا، حَتَّى تَزِيغَ الشَّمْسُ عَنْ حَاجِبِكَ الْأَيْمَنِ، فَإِذَا زَالَتْ فَالصَّلَاةُ مَحْضُورَةٌ مُتَقَبَّلَةٌ حَتَّى تُصَلِّيَ الْعَصْرَ، ثُمَّ دَعِ الصَّلَاةَ حَتَّى تَغِيْبَ الشَّمْسُ»

Safvân b. Muattal (r.a.) Rasûlullah (s.a.s.)'e sordu:

-“*Yâ Resûlallâh! Senin bildiğin ve benim bilmediğim bir şeyi sana sormak istiyorum.*” dedi. Allâh Rasûlü (s.a.s.):

-“*Nedir o?*” buyurdu. Safvân (r.a.):

-“*Gece ve gündüz saatlerinden namaz kılmamanın mekruh olduğu bir zaman var mı?*” diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.s.):

-“*Evet. Sabah namazını kıldığın zaman artık güneş doğuncaya kadar namaz kılmayı bırak. Çünkü güneş şeytanın iki boynuzuyla beraber doğar. Güneş doğduktan sonra senin başın üzerinde bir mızrak gibi dik duruncaya kadar (geçen süre içinde) namaz kıl. Çünkü bu sürede kılınan namazda melekler hazır bulunur ve o namaz makbuldür. Güneş senin başında mızrak gibi (dik) olunca namaz kılmayı bırak. Çünkü o vakit öyle bir vakittir ki, onda cehennem tutuşturulur ve kapıları açılır. Güneş senin sağ başından sapıncaya kadar (devam eder). Güneş sapınca sen ikinci namazını kılana kadar kılınan namaz makbuldür. Ve melekler onda hazır bulunur. İkinci namazını kıldıktan sonra güneş batıncaya kadar namaz*

⁵⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, VI/160-170.

kılmayı bırak.” buyurdu.⁵⁹ Mecmau'z-Zevâid'de bu hadisin isnadının hasen olduğu belirtilmiştir.

Yine el-Makburî'nin Ebû Hureyre'yi (r.a.) isnad zincirinden düşürerek, Safvân b. Muattal'dan naklettiği, namaz kılmamanın mekruh olduğu vakitleri bildiren bir rivayet gelmiştir.⁶⁰ Farklı ibarelerle el-Heysemî'de aynı konuda Safvân (r.a.)'dan bir hadis kaydetmiş ve ricâlinin mevsuk olduğunu bildirmiştir.⁶¹

2.Safvân b. Muattal'ın, Küpte Nebiz Yapmanın Men Edildiği İle İlgili Hadisi İnsanlara Duyurması

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مَنْصُورِ الْعَدَنِيِّ، ثنا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ السُّدُوسِيِّ، ثنا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْوَاسِطِيِّ، ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبَّاسٍ، ثنا أَبُو وَهَبٍ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ الْمُعَطَّلِ، قَالَ: «بِعَثْنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ لَا تَنْبُدُوا فِي الْجَرَّةِ.

Mekhûl'un Safvân b. Muattal'dan rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.s.) beni, küpte nebiz yapıp içmemenizi ilan etmem için gönderdi.”⁶² ez-Zehebî bu rivayet hakkında Telhîs'inde yorum yapmamıştır.

3. Safvân b. Muattal'ın Hz. Peygamber'in Gece İbadetini Takip Etmesi Sonucu Oluşan Hadis

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْفَوَارِيرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ، أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ الْمُعَطَّلِ السُّلَمِيِّ قَالَ: كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَرَمَقْتُ صَلَاتَهُ لَيْلَةَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ، ثُمَّ نَامَ فَلَمَّا كَانَ بِنِصْفِ اللَّيْلِ اسْتَيْقَظَ فَتَلَا آيَاتِ الْعَشْرِ آخِرَ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ، ثُمَّ تَسَوَّكَ، ثُمَّ تَوَضَّأَ، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ، فَلَا أَدْرِي أَقِيَامُهُ أَمْ رُكُوعُهُ أَمْ سُجُودُهُ أَطْوَلُ؟ ثُمَّ انْصَرَفَ فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ فَتَلَا آيَاتِ، ثُمَّ تَسَوَّكَ، ثُمَّ تَوَضَّأَ، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ لَا أَدْرِي أَقِيَامُهُ أَمْ رُكُوعُهُ أَمْ سُجُودُهُ أَطْوَلُ؟ ثُمَّ انْصَرَفَ فَنَامَ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ فَفَعَلَ ذَلِكَ، ثُمَّ لَمْ يَزَلْ يَفْعَلْ كَمَا فَعَلَ أَوَّلَ مَرَّةٍ حَتَّى صَلَّى إِحْدَى عَشْرَةَ رُكْعَةً.

Safvân b. Muattal'dan rivayet edilmiştir. Dedi ki: “Bir seferde Allâh Rasûlü ile birlikte idim. Bir gece onun gece namazını gözetledim. Yatsı namazını kıldı, sonra uyudu. Gece yarısı olunca uyandı ve Âl-i İmrân sûresinin son bölümünü okudu. Sonra uyudu, sonra kalktı, dişlerini misvaktadı, sonra abdest alıp iki rekat namaz kıldı. Kıyâmı mı rükûsu mu yoksa secdesi mi uzundu? Bilemiyorum. Sonra namazdan ayrıldı, abdest aldı, iki rekat namaz kıldı. Bu şekilde on bir rekat oluncaya kadar böyle yapmaya devam etti.”⁶³

4. Safvân b. Muattal İle Hanımı Arasında Geçen Olayda Rasûlullah'ı Hakem Tutması ve Bunun Sonucunda Oluşan Hadis

⁵⁹ İbn Mâce, *Sünen*, İkâmetü's-Salât 148.

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/312.

⁶¹ el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, II/268.

⁶² el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, III/594.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/312.

حَدَّثَنَا عُمَرَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنِ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَنَحْنُ عِنْدَهُ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ رَوْحِي صَفْوَانُ بْنُ الْمُعَطَّلِ، يَضْرِبُنِي إِذَا صَلَّيْتُ، وَيُفْطِرُنِي إِذَا صُمْتُ، وَلَا يُصَلِّي صَلَاةَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، قَالَ وَصَفْوَانُ عِنْدَهُ، قَالَ: فَسَأَلَهُ عَمَّا قَالَتْ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَمَا قَوْلُهَا يَضْرِبُنِي إِذَا صَلَّيْتُ، فَإِنَّهَا تَفْرَأُ بِسُورَتَيْنِ وَقَدْ نَهَيْتُهَا، قَالَ: فَقَالَ: «لَوْ كَانَتْ سُورَةٌ وَاحِدَةً لَكَفَتِ النَّاسُ»، وَأَمَا قَوْلُهَا: يُفْطِرُنِي، فَإِنَّهَا تَنْطَلِقُ فَتَصُومُ، وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌّ، فَلَا أَصِيرُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَئِذٍ: «لَا تَصُومُ امْرَأَةٌ إِلَّا بِإِذْنِ رَوْحِهَا»، وَأَمَا قَوْلُهَا: إِنِّي لَا أَصَلِّي حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فَإِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ قَدْ عَرَفْنَا ذَلِكَ، لَا نَكَادُ نَسْتَيْقِظُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، قَالَ: «فَإِذَا اسْتَيْقِظْتَ فَصَلِّ»، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ، عَنْ حَمِيدٍ، أَوْ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ

Ebû Saîd (r.a.)’dan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Biz Rasûlullah’ın (s.a.s.) yanında iken bir kadın gelip: “*Ey Allâh’ın Rasûlü! Kocam Safvân b. Muattal, namaz kıldığım zaman beni dövüyor, oruç tuttuğumda orucumu bozduruyor ve güneş doğuncaya kadar sabah namazını kılmıyor.*” dedi. O esnada Safvân da (Hz. Peygamber’in) yanında idi. Allâh Rasûlü kadının dediklerini Safvân’a sordu. O da şöyle dedi: “*Yâ Rasûlallâh! “Namaz kıldığım zaman beni dövüyor.” demesi şundan dolayıdır: O, ben menettiğim halde iki sûre okuyor.*” Hz. Peygamber (s.a.s.): “*Eğer tek sûre olsaydı, insanlara yeterdi.*” buyurdu. (Safvân şöyle devam etti:) “*Orucumu bozduruyor.*” sözüne gelince, *çünkü o, durmadan nafile oruç tutuyor. Oysaki ben gencim, sabredemiyorum.*” Bunun üzerine Allâh Rasûlü (s.a.s.): “*Kadın, kocasının izni olmadan nafile oruç tutamaz.*” buyurdu. (Safvân) “*Benim güneş doğuncaya kadar namaz kılmadığım hususuna gelince; biz çok uyumakla tanınan bir aileyiz. Güneş doğuncaya kadar uyanamıyoruz.*” dedi. Rasûlullah (s.a.s.): “*Uyandığın zaman namazını kıl.*” buyurdu.⁶⁴

5. Safvân b. Muattal'ın Yaşadığı Bir Olayı Anlatması Sonucu Oluşan Mevkuf Rivayet

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ ، حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ بْنِ بَجْرِ بْنِ كَنْبِزِ السَّقَّاءِ ، حَدَّثَنَا أَبُو قُتَيْبَةَ ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ نُبَهَانَ ، حَدَّثَنَا سَلَامٌ أَبُو عَيْسَى ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ الْمُعَطَّلِ قَالَ : خَرَجْنَا حَجَّاجًا ، فَلَمَّا كُنَّا بِالْعَرَجِ إِذَا نَحْنُ بِحَيَّةٍ تَضْطَرِبُ ، فَلَمْ تَلْبِثْ أَنْ مَاتَتْ ، فَأَخْرَجَ لَهَا رَجُلٌ خِرْفَةً مِنْ عَيْبَتِهِ فَلَفَّهَا فِيهَا ، وَدَفَنَهَا وَحَدَّ لَهَا فِي الْأَرْضِ ، فَلَمَّا أَتَيْنَا مَكَّةَ ، فَإِنَّا لِبِالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِذْ وَقَفَ عَلَيْنَا شَخْصٌ فَقَالَ : أَيُّكُمْ صَاحِبُ عَمْرُو بْنِ جَابِرٍ ؟ قُلْنَا : مَا نَعْرِفُهُ . قَالَ : أَيُّكُمْ صَاحِبُ الْجَبَّانِ ؟ قَالُوا : هَذَا . قَالَ : أَمَا إِنَّهُ جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا . أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَانَ مِنْ آخِرِ النَّسْعَةِ مَوْتًا لِدَيْنِ أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ .

Sellâm Ebû İsâ'nın bildirdiğine göre Safvân b. Muattal şöyle demiştir: “Hacc için yola çıkmıştık. Arc denilen mevkiye geldiğimizde yerde debelenerek ızdırıp çeken bir yılanla rastladık. Yılan çok geçmeden öldü. Bir kişi deri çantasından bir bez parçası çıkartarak yılanı onunla sardı ve defnetti. Defnettiği yerde orayı belli edecek şekilde bir şeyler yaptı. Mekte’ye geldiğimizde, biz Mescid-i Haram’da iken bir adam ansızın karşımıza dikildi ve şöyle dedi: Hanginiz Amr b. Câbir’in arkadaşıdır? Biz, “Onu tanımıyoruz.” dedik. (Bu sefer de) “Hanginiz cinlerin arkadaşıdır?” dedi. (Bir kişiyi göstererek) “Bu” dediler.

⁶⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, Savm 74.

“Allâh ondan razı olsun. Allâh Rasûlü (s.a.s.)’ne gelip de Kur’ân dinleyen dokuz kişiden en son ölen o oldu.” dedi.⁶⁵

6. Safvân b. Muattal'ın Konu Olduğu ve Başkaları Tarafından Aktarılan Rivayetler

Sahâbe, Allâh Rasûlü (s.a.s.)’nden hadis rivayet ederken bazen onun sözünü, bazen fiilini, bazen de onunla ilgili bir anısını anlatır. Ancak bazen sahâbe’nin yaşamış olduğu bir olay diğer sahâbe tarafından görülür ve rivayet edilir. İçinde Safvân b. Muattal’ın geçtiği fakat başka sahâbiler tarafından nakledilen rivayetler vardır. Bunlar da dînî hüküm ve davranışların şekillenmesinde etkili olmuştur.

1.Rivâyet

Safvân b. Muattal’ın Hassân b. Sâbit’i kılıçla yaralaması:

حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ الْعَنْبَرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، «أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ الْمُعَطَّلِ، ضَرَبَ حَسَانَ بْنَ ثَابِتٍ بِالسَّيْفِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمْ يَقْطَعْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ»

Zühri’den rivayet edildiğine göre,” Safvân b. Muattal, Hz. Peygamber zamanında Hassân b. Sâbit’i kılıçla yaraladı (elini kopardı). Nebî (s.a.s.) (bu olay sonunda kısas olarak) Safvân’ın elini kesmedi.”⁶⁶

عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنِ عِيسَى بْنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ وَهْبٍ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، كَتَبَ إِلَى طَرِيفِ بْنِ رَبِيعَةَ، وَكَانَ قَاضِيًا بِالشَّامِ، أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ الْمُعَطَّلِ ضَرَبَ حَسَانَ بْنَ ثَابِتٍ بِالسَّيْفِ، فَجَاءَتِ الْأَنْصَارُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا: الْقَوْدُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَنْتَظِرُونَ، فَإِنْ بَرَأَ صَاحِبُكُمْ تَقْتَصُوا، وَإِنْ يَمُتْ نُفِدْكُمْ فَعُوفِي» فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ: قَدْ عَلِمْتُمْ أَنَّ هَوَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعَفْوِ، قَالَ: «فَعَفُوا عَنْهُ» فَأَعْطَاهُ صَفْوَانُ جَارِيَةً فَهِيَ أُمُّ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَسَانَ

*Safvân b. Muattal, Hassân b. Sâbit’i kılıcıyla yaralayınca, Ensâr Nebî (s.a.s.)’e geldi ve kısas istediler. Nebî (s.a.s.), “Bekleyiniz. Şâyet arkadaşınız iyileşirse, kısas yaparsınız. Şayet ölürse, kısas ve affetmek hakkınız vardır.” dedi. Ensâr dedi ki, Nebî (s.a.s.)’in arzusu affetmek yönünde olduğunu anladınız. Onu affedin dedi. Safvân ona bir câriye verdi ki o, Abdurrahman b. Hassân’ın annesidir.*⁶⁷

Bu olayda Safvân’ın başından geçen olay başkası tarafından anlatılmıştır. Bu olay örnek gösterilerek benzer hadiselerde de aynı şekilde hüküm verilmiştir. Halife Mervan zamanında bir kişi başka birinin elini kesmişti. Mervân yukarıdaki

⁶⁵ Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, V/312.

⁶⁶ Ebû Dâvud, *el-Merâsîl*, s. 203).

⁶⁷ Abdurrezak b. Hemâm, *el-Musannef*, IX/453).

Safvân b. Muattal ile Hassân b. Sâbit olayını delil göstererek o kişinin elini kesmemiştir.⁶⁸

2.Rivayet

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، ثنا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ الرَّيَّحِيُّ، ثنا عَامِرُ بْنُ صَالِحِ بْنِ رُسْتَمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ سَعْدِ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ قَالَ: شَكَرَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَفْوَانَ بْنَ الْمُعَطَّلِ، وَكَانَ يَقُولُ هَذَا الشَّعْرَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ صَفْوَانَ هَجَانِي فَقَالَ: «دَعُوا صَفْوَانَ، فَإِنَّ صَفْوَانَ خَبِيثُ اللِّسَانِ، طَيِّبُ الْقَلْبِ»

Saîd Mevlâ Ebî Bekr'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Bir kişi Safvân b. Muattal’ı söylemiş olduğu şiiirden dolayı Nebî (s.a.s.)’ e şikayet etti ve Yâ Rasûlallâh! Safvân beni hicvetti, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.); “Safvân’ı rahat bırakın. Safvân sivri dilli, sözü sert olsa da, kalbi iyilikle doludur.” buyurdu.⁶⁹

3. Rivayet

İfk Hadisesi sebebiyle münafıkların dedikodusundan bunalan Hz. Peygamber (s.a.s.) bir gün minbere çıkar ve Müslümanlardan yardım diler. Bu esnada Safvân b. Muattal hakkında bazı sözler söyleyerek onunla ilgili iyi düşünceye sahip olduğunu belirtir. Bu durum hadiste şöyle ifade edilmiştir:

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ « يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ مَنْ يَعْذِرُنِي مِنْ رَجُلٍ ، قَدْ بَلَغَنِي آدَاهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي ، فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا خَيْرًا ، وَلَقَدْ ذَكَرُوا رَجُلًا ، مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا ، وَمَا كَانَ يَدْخُلُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا مَعِي » .

Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre, Rasûlullah (s.a.s.) minberde insanlara hitap ederek şöyle dedi: “Ey Müslümanlar! Ailem hakkında bana eziyet eden bir adamın eziyetinden beni kim rahatlatacak? Vallâhi ben ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Bir adamdan (Safvân b. Muattal) bahsediyorlar ki, onun hakkında da hayırdan başka bir şey bilmiyorum. O ailemin yanına ancak benimle beraber girerdi.” demiştir.⁷⁰

Sonuç

Sahâbe Yüce Allâh'ın Kur'ân'da Hz. Peygamber'in de hadislerinde övdüğü diğer Müslümanlara nazaran Allâh tarafından daha faziletli olduğu bildirilen seçkin bir nesildir. Sahâbe'nin tarifleriyle ilgili farklı yaklaşımlar, onlar arasında sınıflandırma yapma sonucunu doğurmuştur. Bu sınıflandırmalarda da

⁶⁸ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, IX/161).

⁶⁹ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, VI/54.

⁷⁰ Buhârî, *Sahih*, Tefsîru Sûre, Nûr 6 ; Müslim, *Sahih*, Tevbe 56.

farklı kriterler göz önüne alındığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber ile daha fazla vakit geçirip, onunla birlikte bulunanlar, ondan daha fazla istifade etmiştir. Aynı zamanda böyle sahâbîler daha çok âyetim inmesine ve daha fazla hadisin vürûduna sebep olmuştur. Ancak diğer sahâbîler de önemli görevler icra etmiştir. Bütün dereceleriyle sahâbe İslâm teşriine başlıca üç çeşit katkı sağlamıştır. Bunlardan birincisi; Âyet ve hadislerin ortaya çıkmasına sebep olmaları. Örnek olarak seçtiğimiz Safvân b. Muattal'ın İfk hadisesi nedeniyle Nûr Sûresi'nin 11-22 âyetlerine sebep olması gibi. İkincisi; Âyet ve hadislerin doğru anlaşılmasına yaptıkları katkılardır. Onunla daha fazla vakit geçirip hadiselerle şahit olan sahâbîler olayların sebeplerini ve gerçekleşme süreçlerini iyi bildikleri için o konularda diğer Müslümanların yanlış anlamalarına fırsat vermemiş ve zaman zaman onları düzeltmiştir. Hz. Âişe'nin sahâbeyi düzeltmeleri bunun tipik örneklerindedir. Üçüncü olarak ise, Âyet ve Hadisleri, İslâmî yaşantıyı sonraki nesillere doğru olarak aktarmalarıdır. Kısacası sahâbe, sadece olaylara sebep olmakla yetinmemiş, aynı zamanda âyet ve hadislerin anlaşılmasında ve korunup sonraki nesillere sağlam olarak iletilmesinde çok önemli görev ifa etmiş, İslâm teşriinin oluşması ve gelişmesine katkı sağlamıştır. Safvân b. Muattal da hadis rivayet eden, savaflara katılan, ömrünü İslâm uğrunda harcayan, hakkında âyet nâzil olarak Allâh tarafından tezkiye edilen, sebep olduğu âyet ve hadislerle İslâmî yaşantıya katkı sağlayan bir sahâbedir. Hz. Peygamber'e yakın yaşayıp onunla bir çok birlikteliği olan sahâbenin hayatının araştırılması, âyet ve hadislerin anlaşılmasına ve İslâm teşriinin daha kolay kavranmasına katkı sağlayacağı göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.

Kaynakça

- Abdurrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr es-San'ânî (v.211/826), *el-Musannef (I-XI)*, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1403.
- Ahmed b. Hanbel (v.241/855), *Müsned (I-VI)*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Ahmed Naim, Kamil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi (I-XIII)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Aşık, Nevzat, *Sahâbe ve Hadis Rivayeti*, Akyol Neşriyat, İzmir 1981.
- Âşıkkutlu, Emin, *Hadis Vaz'ının Hz. Peygamber Devrinde Başladığına Dair Rivayetler ve Delil Değeri*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, ss. 5-26, İstanbul 2005/2.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri (I-XII)*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1997.
- Azimli, Mehmet, *Süleym (Benî Süleym)*, DİA., ss. 55-56, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.
- Azimli, Mehmet, *Hz. Safvân b. Muattal ve Adıyaman Bölgesinin İslâmlaşması*, Adıyaman Belediyesi Kültür Yayınları, Adıyaman 2008.

- Bağcı, Musa, *Hz. Peygamber'in Örneğliğinin Günümüzdeki Önemi*, Hz. Muhammed ve evrensel mesajı sempozyumu, 20-22 Nisan 2007 [İslâmî İlimler Dergisi Yayınları], 2007, ss. 75-92.
- el-Bağdâdî, Ebu'l-Hüseyn Abdü'l-Bâkî b. Kâni'b. Merzûk b. Vâsık (v.351/962), *Mu'cemü's-Sahâbe (I-III)*. Mektebetü'l-ğurabâi'l-eseriyye, Medînetü'l-Münevvere 1418.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail (v.256/869), *Sahîhu'l-Buhârî (I-VIII)*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail (v.256/869), *et-Târîhu'l-Kebîr (I-VIII)*, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd trs.
- Coşkun, Selçuk, *Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber'in Kadınları Eğitim Siyaseti*. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 26, ss.75-93. Erzurum 2006.
- el-Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali (v.816/1412), *et-Ta'rîfât*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1983.
- Çapan, Ergün, *Kur'ân-ı Kerim'de Sahâbe*, İstanbul 2002.
- Çolak, Ali, *En Son Vefat Eden Sahabi Olarak Bilinen Âmir b. Vâsile el-Leysî*, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 7, s.13, ss.83-96, Çorum 2008.
- Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi (I-XII)*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1977.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî (v.275/888), *Sünen (I-V)*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî (v.275/888), *el-Merâsîl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1408.
- Ebû Nuaym el-İsbehânî, Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mihrân (v.430/1038), *Ma'rîfetü's-Sahâbe (I-VII)*, Dâru'l-Vatan li'n-Neşr, Riyad 1998.
- Erul, Bünyamin, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000.
- Güner, Osman, *Ebû Hureyre'ye Yönelik Eleştiriler*, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- Güner, Osman, *Sünnet'in Anlaşılması Sorunu*, Diyanet İlmî Derrgi, c.43, s.3, ss. 81-96, Ankara 2007.

Halife b. Hayyât, Ebû Amr Halife b. Hayyât b. Halife eş-Şeybânî (v.240/854), *Tabakât-u Halîfe*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1993.

el-Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh el-Hâkim Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (v.405/1014), *el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn (I-IV)*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1990.

el-Heysemî, Hâfız Nûreddîn Ali b. Ebî Bekr (v.807/1404), *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid (I-X)*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1992.

İbn Abdî'l-Berr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed el-Kurtubî (v.463/1071), *el-İstîâb fî Ma'rîfeti'l-Ashâb (I-IV)*, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1992.

İbn Asâkîr, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetullah (v.571/1175), *Târîhu Dimeşk (80 cüz)*, Dâru'l-Fikrli't-Tabâati ve'n-Neşrve't-Tevzi', 1995.

İbn Hacer, Şihâbuddîn Ahmed b. Alî b. Hacer Ebu'l-Fadl el-Askalânî (v.852/1448), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî (I-XIII)*, Dâru'l-Mâriفة, Beyrut 1379.

İbn Hacer, Şihâbuddîn Ahmed b. Alî b. Hacer Ebu'l-Fadl el-Askalânî (v.852/1448), *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe (I-VIII)*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Betrut 1415.

İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muâz b. Ma'bed et-Temîmî Ebû Hâtim el-Büstî (v.354/965), *es-Sikât (I-IX)*, Dâiretü'l-Mârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd 1973.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail İmâduddîn b. Ömer b. Kesir (v.774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm (I-VIII)*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1992.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yazîd el-Kazvîni (275/888), *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

İbn Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdirrahmân eş-Şehrezûrî (v.643/1245), *Ulûmu'l-Hadîs*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1984).

İbnu'l-Esîr, Mecdüddin el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî (v.606/1210), *Câmiu'l-usûl fî Ehâdîsi'r-Rasûl (I-XII)*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1969-1972.

İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed (v.630/1234), *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rîfeti's-Sahâbe (I-VII+ firist)*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.

Kavaklıoğlu, Mahmut, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Orta Yol*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.

- Kavaklıoğlu, Mahmut, *Kendisine Yönelik Hatalı Yorumlar Karşısında Hz. Peygamber*. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.8, s. 15, ss. 31-58. Çorum 2009/1.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1988.
- Muhammed Accâc el-Hatîb, *Sünnetin Tespiti*, Mütercim: Mehmet Aydemir, Yeni Akademi yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (v.261/874), *Sahîh-i Müslim (I-III)*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları*. Çev.: M. Yaşar Kandemir. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- es-Suyûtî, Celâluddin Ebu'l-Fadl Abdurrahman İbn Ebî Bekr (v.911/1505), *Tedribü'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevâvî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1993.
- Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 1992.
- Ünal, Yavuz, *Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010.
- et-Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (v. 279/892), *Sünen(I-V)*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- et-Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb Ebu'l-Kâsım (v.360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebîr (I-XXV)*, Mektebetü İbn Teymiye, Kâhîre 1994.
- et-Tayâlisî, Ebû Davud Süleyman b. Davud b. el-Cârud (v.203/818); *Müsned-i Ebî Davud et-Tayâlisî (I-IV)*, Dâru'l-Hicr, Mısır 1999.
- Tekineş, Ayhan, *İslâm Medeniyetinin Kuruluşunda Ashâb-ı Kirâm*. C.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi. c. XIV, s.2, ss. 57-72, 2010.
- ez-Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Gaymâz (v.748/1347), *el-Mugtenâ fî Serdi'l-Künâ (I- II)*, Meclisü'l-İlmî bi'l-Câmiati'l-İslâmiyye, el-Medînetü'l-Münevvere 1408.
- ez-Zerkeşî, Bedrüddîn (v. 794/1391), *el-İcâbetü li İrâdi me'stedrekethu Aişetu ale's-Sahâbe*, el-Mektebü'l-İslâmî, 2. Baskı, Beyrut 1970.